

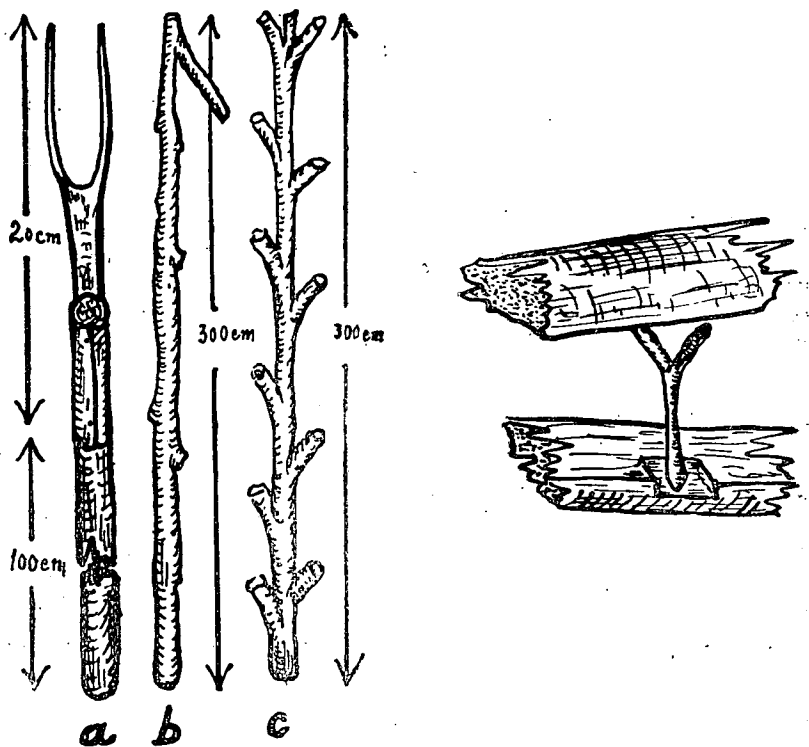
Nyestezés az Ormánságban.

Kiss Géza az Ormánságról írt jeles könyvében szól az ottani nép erdei életéről: favágásról és fafeldolgozásról, a fakéreg, az odvas fatörzsek felhasználásáról, a mézrablásról, gombák, erdei gyümölcsök gyűjtéséről, a makkoltató pásztorokról, erdőt járó, bujdósó szegény legényekről (Ormánság, 1937. 62. skk. 1.). Megemlékezik a vadászatról is. Idevonatkozó sorait egészítem itt ki a nyestezés leírásával. Adataimat 1935—36 nyarán Sósvertikén (S.), Marócsán (M.), Kákicson (K.) és Monosokorban (Mo.) gyűjtöttem.

Az ormánságiak a nyestet (*Mustela foina* Erxl.) csapdával fogták és *nyomaszták*. A nyomozás a hajtóvadászatnak egy egyszerű formája. Télen történt, amikor már leesett az első hó. Különösen az az idő volt alkalmas nyomozásra, *nyestezésre*, amikor még csak vékony rétegben fedte a hó a földet. Ilyenkor két ember összeállt és elindultak a határba *nyestézni*. Egyedüli szer számuk a szigony (M., K.), *nyestező vella* (Mo.) vagy *bőkődő* (Mo.) volt. A *nyestező vella* 50—60 cm-es nyéllel ellátott, kétágú keskeny vasvilla (M.). A monosokori Berta József elbeszélése szerint a *bőkődő*-be méteres nyelet is ütöttek. Egy kétágú monosokori *nyestező vellát* az 1. a. képen mutatunk be. Monosokoron és Kákicson használtak háromágú villákat is. A nyestező villák ága vékonyabb volt az ember kisújjánál. Használatukról majd alább szólunk.

Ha a nyestezők a havon észrevették a nyest nyomát, *csapáját* (S.) az állatot *belecsapázták a lyukba* (K.), *nyomaszták* (Mo.), *belenyomaszták a fába* (Mo.): azaz mindaddig mentek a nyomon utána, míg el nem érték azt az odvas fát, amelybe belement a nyest. A vadászok tudták, hogy a nyest *igen csúf állat, ha neki áll menni, elmén hosszan*. Deák János monosokori *pógár* a *nyomát felvette* a falusi erdő szélén egy hitvány szalmás pincébe és elment a nyest után a cserdi(-i) hegyre. Berta József beszéli, hogy Monosokorról Kórósig mentek a nyest nyomán. Ügylátszik tehát, hogy a vadászok nem igen sajnálták a fáradt-

ságot, mert Monosokortól a cserdi(-i) hegy légvonalban 20 km, Kőrös pedig 16 km.

1. kép. A nyestések szerszámai. a. Nyestező villa. Monosokor, Baranya megye. b. Kampó. Marócsa, Baranya megye. c. Létra. Marócsa, Baranya megye. — Abb 1. Geräte des Maderfängers. a. Gabel, Monosokor, Kom. Baranya. b. Haken. Marócsa, Kom. Baranya. c. Leiter. Marócsa, Kom. Baranya.

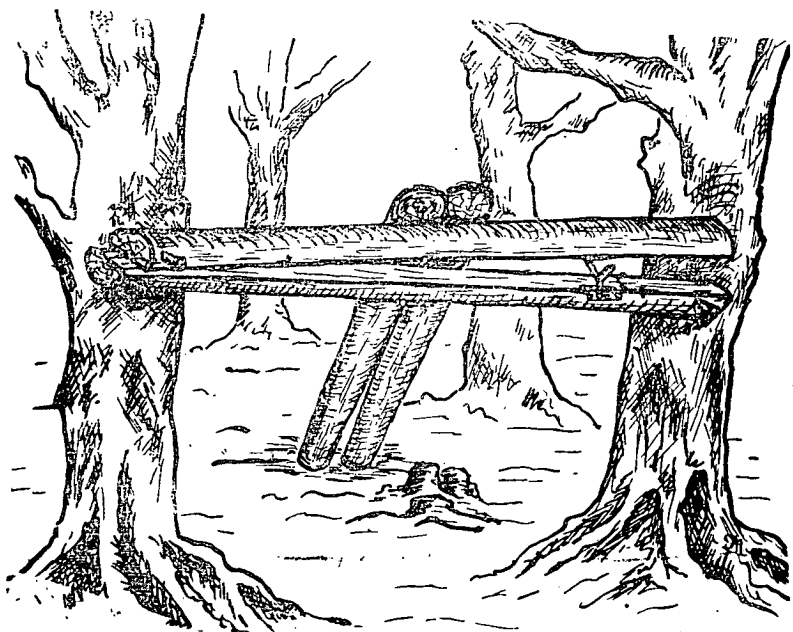
Akkor voltak biztosak abban, hogy a nyestnek a fán van az odva, ha a friss hóban egy nyom oda, egy nyom el és egy nyom ismét a fához vezetett. Amikor a vadászok a nyomon elértek ahhoz a fához, amelyikre felment a nyest, első dolguk volt a fát körülkerülni, hogy az állat nem ment-e le a fáról. Megnézték a szomszéd fák környékét is, hogy esetleg ágról-ágra ugrálva nem hagyta-e el azokon keresztül odvát a nyest. Ha erről meggyőződtek, megkeresték a fán lévő lyukat, amelyen a nyest bebújhatott odvába. Magas, simatörzsű fára *kampó* segítségével mentek fel. A *kampót* (1. b. kép) a helyszínen közönséges faágból faragták, beleakasztották egy ágba s úgy mentek fel rajta, mint a macska.

Létrának (*gyámitó*, Mo., K.) lecsonkolt ágat használtak (1. c. kép). Ügyelni kellett arra, hogy a *gyámitó* felső vége kétágú legyen. Ha nem volt kétágú s a fának nekitámasztva másztak fel rajta, könnyen elfordult. Hasonló létrájuk volt az erdei méhészeknek is.

A megtalált lyuknál azután hozzáfogtak a nyest kifüstöléséhez. (Ha a lyuknál nem lehetett jól megállni, elhelyezkedni, a nyestező a kötéllel a fához kötötte magát.) Míg az egyik vadász az alsó lyuknál füstölte a nyestet, a másik az odu felső nyílásához mászott és ott várakozott a szigonnyal. A felső nyílást már könnyű volt megtalálni, mert a füst *megkereste felül a likat*. A füst kiüzte a nyestet odvából s amikor bujt elő a fából, a szigonnyal ledöfték. Olyan odvas fánál, amelybe csak egy bejárat volt, a nyestezők vesszőt dugtak a fába s azzal mérték ki az állat odvának irányát, mélységét s azután az oduban próbálták a nyestet a szigonnyal agyondöfni, agyonszúrni. Szükség esetén a fán lévő lyukon tágitottak, hogy könnyebben a nyesthez férjenek. Ha így sem sikerült zsákmányhoz jutni, akkor füstöléssel üzték ki a nyestet s míg az egyik vadász az odu bejáratánál a füstöléssel volt elfoglalva, a másik a szigonyt kezelte. A füstöléshez *szómát* (M.), rongyot, zsiros rongyot vagy taplót használtak. A taplót a füstöléshez előbb kifőzték és megszáritották. Ha sehogy sem boldogultak a nyesttel, kivágták a fát, széthasításához láttak s így riasztották elő odvából.

Fogták a nyestet csapdákkal is. Marócsán Körcsönyei Péternek *mindenütt* volt csapdája; ő télen csak csapdák állításával foglalkozott. Kákicsen egy-egy embernek három-négy csapdája is volt. A csapdát az erdőben mindenki oda állította fel, ahová akarta. Adatközlőim szerint gyakran megesett, hogy egyik ember a másik csapdáját elvitte, mert volt úgy, hogy két nap sem néztek feléje. A csapdákat általában addig állították fel, míg le nem esett a hó. Havazás után inkább nyomon keresték a nyestet. A nyestcsapda két darab egy öl, gyakran 250 cm hosszú nyomórúd szélességű (kb. 12 cm) fahasábból készült (2. kép). A csapdákat kb. egy öl magasságban élő fákra állították fel a következőképpen: Az egyik hasáb fa két végét kifűrték s a végeket faszeg segítségével egy-egy fához hozzáerősítették. Majd e fölé erősítették a másik hasábot is, de úgy, hogy az emelő módjára mozoghatott. A felső hasáb fa szabadon álló végét, kb. 50 cm távolságra kétágú fácskával (*pöcök*) felpöckölték. A *pöcök* az alsó hasáb fának egy kis mélyedésében állt (2. a. kép). A *pöcök* egyik ágával tartotta a felső hasábot, a kifelé álló másik ágára pedig a csalatékot tették. Csalatékul leginkább mátyásmandarat, mókust húztak a pöcökre. A csapdát *tölfa* (M.) kéreggel, keresztbe tett vastagabb faágakkal fedték le, hogy a mesterséges építményről minél jobban eltérítsék az állat figyelmét. A ke-

resztbe tett faágak felső vége a csapdán nyugodott, alsó végük a földön volt s arra is szolgáltak, hogy a felső fahasábot nehezsítsék s így a csapda nagyobb ütőerőt fejtsen ki. A csapdákat az erdő legsűrűbb részében állították fel. A fahasábokat két egymáshoz közel álló fa ágai közé is elhelyezhették. Amikor a nyest enni kezdte a csalatékot, a pöcök kibillent s a felső hasáb fa agyonzúzta a nyestet. A 2. képen bemutatott nyestcsapdát ismerték Marócsán és Kákicsen. Kákicsen vadmacskát is fogtak vele a ma élő öregek emlékezte szerint s csalatékul szintén mátyásmadarat tettek a pöcökre.

2. kép. Nyestcsapda. A csapda hossza 250 cm, a fahasábok szélessége kb. 12 cm. a. A csapda idegztése. Marócsa, Baranya megye. — Schlagfalle für Mardertfang. a. Auslösemechanismus der Schlagfalle. Marócsa, Kom. Baranya.

Vadászták is a nyestet. Az odvas fából először kifüstölték és ha kiment az ágra, lelőtték.

Az elejtett nyestet *megfejtették*. Bőrét 7—8 forintért Söllén (Sellyén) eladták. Faluról-falura is járt olyan zsidó, aki a nyest, görény, róka bőrét szedte össze. A vadmacska bőrét is eladták.

Ennél a leírásnál nem célunk részletes összehasonlító adatokkal előhozakodni. Csak olvasóink figyelmének felkeltésére fűzünk néhány megjegyzést a fentiekhez. A nyest nyomozásáról

régi vadászkönyveink is megemlékeznek. *Pák Dienes* 1829-ben, Budán megjelent Vadászattudományában így ír (II. k. 115. l.) a nyestnyomozás-ról: „Ha a vadász hajnalban esett friss havon nyestnyomra talál, azt addig kövesse, míglen odvas fához, szikla-repedéshez, vagy azon helyhez, hol a nyest megvonúlhatott, érkezik; az ilyennek vélt helyet szorgalmasan megvizsgálván 's körüljárván, a megbujt nyestet varjú- vagy szarka-fészekben, csonka odvas fán vagy más hasonló helyen könnyen kikémlelheti 's agyonlőheti.“ — Üri vadászaink ma is naphosszat követik a nyestfélék (nyuszt, *Mustela martes* L.) nyomát s mikor ráakadtak az állatra, üzik, hajtják egyik fáról a másikra, riasztják az oduból mindaddig, míg el nem ejthetik. Szépen leírja ezt a román parasztok nyestezésével együtt *Maderspach Viktor* a Déli Kárpátokból (Páreng, Retyezát, Budapest, é. n. 7. skk. l.). Egyszerű módon történik a nyestezés a Börzsöny hegységben. Ber-necén a nyestes 70—80 km-nyi utat is megtett nyestezés közben. Egy-egy nyest csapáson 7—8 km-nyit csapázott, míg az odut megtalálta. A füstölés a Börzsönyben kénnel történik, az oduból előkerülő nyestet nem szigonnyal döfik le, hanem elkapják a nyakát és tarkón átharapják (*Gönyey S.*: Ósfoglalkozások a Börzsöny hegységben, Népr. Ért. 1935. 97—98. l.). Az ormánsági nyestezéshez sok hasonlóságot mutat az udvarhelymegyei pelészés (*Viski K.*: Pelészés és makkászás. Népr. Ért. 1932. 112—114. l.). Az oduból kizavart pelét hosszabb-rövidebb husánggal csapják agyon.

A vadnak nyomon való felkutatása és elejtése igen ősi eljárás. Megemlítjük, hogy finn-ugor rokonaink között is szokásos a vad nyomozása. Az észteknél a nyomán felkutatott nyestet az egyik vadász a fa verdesésével kiüzi odvából, míg a másik megfelelő távolságban lövésre készen áll s az alkalmas pillanatban lelövi az állatot. Lényegileg hasonlóan ejtik el a mókust az észtek, finnek és zürjének: az állatot a fák megveregetésével ijesztik elő s azután lelövik (*I. Manninen*: Die Sachkultur Estlands, Tartu, 1931. 36—37. l.). Az észteknél a vadászó paraszt háromágú villával a kezében elbujik a nyulak csapása mentén egy bokorban s mikor a hajtók az állatokat feléje terelik ügyesen leszűr egy-egy nyulat (*I. Manninen*: id. munk. 32. l.).

Feltámasztott fatörzsekből épített csapdák használatát Észak-európában, a Balkánon és a szibériai népeknél még gyakran megfigyelik az ethnographusok. A bemutatott ormánsági nyest-csapdának különösen egyszerű idegztítése érdemel figyelmet. A mi csapdáinkhoz teljesen hasonló idegztítésű csapdái vannak az észteknek (*I. Manninen*: id. munk. 53.), mordvinoknak (*U. T. Sirelius*: Suomen kansanomaista kulttuurina, I. Helsinki, 1919. VII. tábl. 6. kép). Lényegileg ilyenek a finn hermelin csapdák (*T. Schwindt*: Atlas ethnographique de Finlande, I. Helsinki,

1905. 80. kép.), a lett nyestcsapdák (A. Bielenstein: Die Holzbauten und Holzgeräte der Letten, II. Petrograd, 1918. 593. l.). Az ormánságihoz hasonló nyest-, mókus- és róka csapdák vannak a szerbeknél és bolgároknál (l. pl. M. S. Vlahović: Lov u Kolasinu, Belgrad, 1933. 24. l., Lud Slovianski, II. k. B. 177., B. 187.). I. Manninen felhívja a figyelmet arra, hogy ilyen csapda előfordul. J. E. Ridinger 1750-ben megjelent németországi vadászati munkájában is.

Egészen bizonyos, hogy Erdély területén még sok helyen nyesteznek vagy legalább is emlékeznek a nyestfogás régi egyszerű módjaira.¹ Kérjük olvasóinkat, hogy értesítsék a Nép és Nyelv szerkesztőségét a nyestezésről, a nyest nyomozásáról, a csapdákrol s írják le a nyestesek egész életét. A nyesten kívül hogyan történt a mókus, pele, nyuszt, vadmacska elejtése? A nyomozó és hajtó vadászatnak egy érdekes formája a székely szakasztás. Hol él még a szakasztás és hogyan történt? Minden adat a magyar ősfoglalkozások legrejtettebb területének: a vadászatnak megismerését segíti elő.

Budapest.

Gunda Béla.

¹) A nyestfélék erdélyi elterjedéséről l. R. I. Călinescu: Contribuții sistematice-zoogeografice la studiul Mustelidelor din România. Lucrările Institutului de Geografie al Universității din Cluj, Vol. IV. 1928—29. Kolozsvár, 1931. 61. skk. l.

Mardenfang in Ormánság (Kom. Baranya Ungarn.)

(Deutscher Auszug des vorangehenden Artikels.)

In Transdanubien, im südlichen Teil des Komitates Baranya (Ormánság) sind noch solche Bauern zu finden, die vor 30—40 Jahren noch auf eine sehr einfache Weise auf Marder jagten. Man suchte im frischen Schnee die Spuren des Marders und verfolgte sie solange, bis man den hohlen Baum gefunden hatte, wo der Marder verschwunden war. Mit grosser Geduld ging man im Schnee nach den Spuren des Tieres. Oft legte man sich 16—20 Km hinter, bis der Marder zu finden war. Das Tier wurde mit Stroh, Lumpen, geschmalzenem Leinwandlappen oder Zündschwamm ausgeräuchert. Wenn das Tier durch den Rauch aus dem Loch herausgetrieben war, tötete es ein Marderfänger mit einer zwei- oder dreizinkigen Gabel (Abb. 1. a.). Auf den Baum, wo die Höhle des Marders sich befand, kletterte man mittels eines primitiven Hakens (Abb. 1. b.) und einer Leiter (Abb. 1. c.). Ähnliche Leiter hatten auch die Waldbienenräuber. Manchmal kam es auch vor, dass der Baum, in dem sich der Marder versteckte, gefällt wurde. Zu neuerer Zeit wird der Marder nicht mit einer Gabel getötet, sondern ausgeräuchert und mit Gewehr geschossen. Es ist ebenso interessant, dass man im Börzsöny-Gebirge (Kom. Hont) auf den ausgeräucherten Marder nicht mit einer Gabel wartet, sondern das Tier wird vom Marderfänger beim Hals ergriffen und am Genick durchgebissen. Ähnlich dem Marderfang in der Ormánság ist der Bilchfang bei den Szeklern (Kom. Udvarhely). Hier wird der herausgescheuchte Bilch mit einem Knüttel tot geschlagen. In Ormánság wurde der Marder auch mit Schlagfalle (Abb. 2.) erlegt. Ein Bauer hatte manchmal auch 3—4 Fallen im Wald. Diese wurden ausgestellt, als es noch nicht schneite. Bei der Falle ist besonders der Auslösemechanismus (Abb. 2. a.) zu merken. Zu der Schlagfalle verwendete man, als Köder einen Nusshäher oder ein Eichhörnchen. Mittels solcher Schlagfalle wurde manchmal auch eine Wildkatze gefangen. Das Mardarfell wird von den Bauern sehr hoch geschätzt und verkauft. Von Verfolgen des Marderpfadens

schreiben schon auch die alten ungarischen Jagdbücher (*D. Pák: Vadászattudomány*, Bd. II. Buda, 1829. S. 115.). Ähnliche primitive Jagdweisen sind noch bekannt bei den finnisch-ugrischen Völkern. Die verschiedenen finnisch-ugrischen Völker (Esten, Finnen, Mordwinen) haben eine Schlagfalle mit ähnlichem Auslösemechanismus, aber man findet diese Schlagfallen auch bei den Letten, Bulgaren, Serben. Ähnliche Fallen stellt das Werk *J. E. Ridinger* (Vorstellungen, wie alles Hoch- und Niedere Wild gefangen wird, Augsburg, 1750.) über die Jagd vom Jahre 1750 dar.
